

*รองศาสตราจารย์ ดร. ชงชัย สมบูรณ์

**PAR: แนวทางการศึกษา...ซึ่งทางบรรเทาทุกข์ซึ่งสุขเกษมสถานต์ของการพัฒนา
ชุมชนและรัฐชาติ**

**PAR: A Directing Happiness Approach of Community and National
Development**

บทคัดย่อ

ในโลกหลังยุคใหม่ (post modernization) ในการพัฒนาชุมชนและสังคม มีวิธีวิทยาเพื่อการพัฒนาหลายวิธี PAR เป็นอีกแนวทางการศึกษาหนึ่งที่มีความศักดิ์สิทธิ์ต่อการพัฒนา ฐานคิดของ PAR นั้นมีองค์ประกอบ 4 ประการในการขับเคลื่อนความสำเร็จประกอบด้วย การประสานงาน (coordination) ความร่วมมือ (cooperation) การทำงานร่วมกัน (collaboration) การมีส่วนร่วม (participation) ความสำเร็จของ PAR ขึ้นอยู่กับ PAR นำพาสังคมให้เป็นปกติสุข มีความเจริญงอกงามแบบยั่งยืน และสามารถผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมเก่า/ใหม่ ได้ อย่างยอดเยี่ยม ทั้งนี้ต้องดำรงรักษาไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของชุมชน/สังคมได้เป็นอย่างดี สิ่งนี้จะสะท้อนออกมาในการพัฒนารัฐชาติแบบองค์รวมในที่สุด

คำสำคัญ: แนวทางการศึกษา

Abstract

In face of post-modernization there are variety methodologies for community and national development. PAR (Participatory Action Research) is one of the scared approaches for this development, and consisted of 4 main pillars as follows; coordination cooperation, collaboration, and participation. A fruitful condition of PAR success is deeply depend on the assimilation between pop culture and traditional culture. This reflection is the community and national development for prosperity within sustainability in the whole perspectives.

Keywords: Participatory Action Research

บทนำ

ในสภาพแห่งความเป็นจริงของรัฐชาตินั้นต่างก็มุ่งหวังที่จะสร้างเข้มแข็งของชุมชนต่าง ๆ ในแต่ละภูมิภาคของรัฐชาติให้มีความสุขสถาพรบนพื้นฐานในบริบททุก ๆ ด้าน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ มิติ สังคม-วัฒนธรรม ตลอดจนวัฒนธรรมวิถีแห่งการ

ดำรงอยู่และเป็นอยู่ของชุมชนให้มีสภาพที่เรียกว่า ยั่งยืนที่สุด (sustainability) ฉะนั้นชุมชน/สังคมต่างพยายามที่จะหากระบวนการต่าง ๆ (processes) วิธีวิทยา (methodologies) ต่าง ๆ ที่จะสามารถเสกสรรปั้นแต่งให้ผู้คนในชุมชนและสังคมนั้น ๆ เกิดปิติสุขมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ฉะนั้น “การมีส่วนร่วม” (participation) ซึ่งถูกสถาปนาความศักดิ์สิทธิ์ให้

* รองอธิการบดี ฝ่ายศิษย์เก่าและชุมชนสัมพันธ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

เป็นวาทกรรมและพิธีกรรม ชุมชน/สังคมนั้น
จำเป็นจะต้องใส่ใจและตระหนักอย่างยิ่งยวด

การวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participation
Action Research--PAR) เป็นรูปแบบหนึ่งของการ
วิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research) (Argyris
& Schon, 1991) ในโลกหลังยุคใหม่กระบวน
ทัศน์นี้ถือว่าเป็นวิธีวิทยาทางด้านสังคมศาสตร์ที่
เน้นกระบวนการแสวงหาความจริงในการหาปริ
เขตของข้อความรู้อย่างเป็นระบบ โดยภาพรวม
แห่งฐานคติของ PAR นั้น เป็นการโอบล้อมผู้คน
ในชุมชนให้มีวิธีการตัดสินใจร่วมกัน สร้าง
ข้อกำหนดที่เป็นพันธกิจร่วมกัน ทั้งในด้านข้อมูล
วิเคราะห์ข้อมูล รวมทั้งสถานการณ์ของปัญหา
ต่าง ๆ ที่จะทำให้ชุมชน/สังคมผาสุกยิ่งขึ้น

ตั้งแต่ปี 1970 เป็นต้นมา PAR ได้รับการ
สถาปนาความศักดิ์สิทธิ์ในการพัฒนาองค์กร
ชุมชน โรงเรียน เกษตรและการใช้เทคโนโลยี
รวมทั้งการประเมินผล ซึ่งถือว่าเป็นขอบข่าย
ภารกิจในฐานคติแบบเดิม แต่ในปัจจุบัน PAR
นำมาเป็นวิธีวิทยาแห่งการพัฒนาในทุก ๆ มิติของ
ชุมชนและสังคมไทย สังคมไทยในมวลหมู่
นักวิชาการ นักพัฒนา นักปกครอง รวมทั้งอื่น ๆ
ต่างไว้วางใจใน PAR ด้วยเหตุผลที่ PAR ไม่ใช่
วิธีวิทยาของการวิจัย (methodology) แต่เป็น
แนวทางการศึกษา (approach) หรือกลยุทธ์
(strategy) หรือกระบวนการ (process) โดยนำ
PAR ไปเชื่อมโยงและอิงแอบกับ
กระบวนการวิจัย จึงทำแนวการศึกษาของ PAR
ถูกสถาปนาว่า “เป็นวิธีที่ชี้ทางบรรเทาทุกข์ชี้สุข
เกษมสันต์” ของชุมชนและสังคม

หลายหลากในสายรากองคภาพพแห่ง PAR

องค์ประกอบหรือองคภาพพแห่ง PAR
นั้นมีมากมายแต่ที่สำคัญผู้เขียนขอเสนอว่า ได้แก่
การประสานงาน (coordination) ความร่วมมือ
(cooperation) การทำงานร่วมกัน (collaboration)
และการมีส่วนร่วม (participation) ดังรายละเอียด
ต่อไปนี้

1. การประสานงาน (coordination) ถือ
ว่าเป็นองค์ประกอบแรกที่มีความสำคัญเป็นอย่าง
ยิ่ง การที่ชุมชน/สังคมจะทำให้ได้สำเร็จนั้น จึง
เป็นองค์กรอาศัยทั้ง Team work และ Network
คือการสร้างเครือข่าย ซึ่งสิ่งนี้อาจจะมาจาก
ความสัมพันธ์ส่วนตัว ความรู้สึกผูกพัน (loyalty)
ของสมาชิกในองค์กร ชุมชน/สังคม ด้วยเหตุที่ว่า
ชุมชน/สังคมมีลักษณะที่เรียกว่า พลวัต
(dynamic) มีการเปลี่ยนแปลงอย่างไม่หยุดยั้ง
และเป็นลักษณะเชิงอินทรีย์ (organic) คือมี
ระบบและกลไกที่เป็นหน่วยย่อย (sub-system)
ฉะนั้น ความเจริญงอกงามหรือความสำเร็จใดจึง
จำเป็นต้องมีการประสานงานที่ดี

2. ความร่วมมือ (cooperation) ท่าน
ผู้อ่านคงเคยได้ยินสำนวนไทยที่กล่าวว่า “หลาย
หัวดีกว่าหัวเดียว” แสดงให้เห็นถึงความร่วมมือ
ของมวลหมู่สมาชิกหรือประชาคมในชุมชน/
สังคมในการฉายภาพของการระดมสมอง (brain
storming) การระดมพลัง (power storming)
ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ ให้ดีขึ้นเพื่อ
ประโยชน์สุขแห่งชุมชน

3. การทำงานร่วมกัน (collaboration)
ถึงแม้คนในชุมชน/สังคมจะมีวัฒนธรรมที่แตกต่าง
กัน มีฐานคติ แนวคิดที่ต่างกัน แต่เมื่อทุกคนยึด
มั่นและตั้งมั่นอยู่ภายใต้การสร้างเจริญให้กับ
ชุมชน/สังคมที่ครอบครองอยู่นั้น โดยยึดเอางาน

หรือการทำงาน/ร่วมกัน เป็นบทตั้ง (thesis) จะทำให้การทำงานสำเร็จไปด้วยดี ดังจะเห็นได้จากบทนิพนธ์สังข์ทอง ตอนหนึ่งที่ว่า “นายมีโคโนไฟ นายใจชุดหลุม นายชั้นนายชุ่มคุ่มกันไปเกี่ยวแฝกเสร็จแล้วกลาเสเอาไว้อ้ายแฝก เลิกงาน ข้าจะแจก ของแปลก ๆ ให้กิน” นอกจากนี้จะทำงานร่วมกันแล้ว ยังแสดงเห็นถึงการแบ่งกันทำ (division of work) และแบ่งความรับผิดชอบของแต่ละคนด้วย การทำงานร่วมกันส่งผลความสามัคคีรวมใจ เช่น “การพายเรือในการแข่งขัน”

4. การมีส่วนร่วม (participation) บนฐานคติแห่งความเป็นประชาธิปไตยแห่งชุมชน/สังคมนั้น ถือว่าการมีส่วนร่วมของสมาชิกมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เช่นเดียวกับการออกความคิดเห็น (Show ideas) แบ่งปันผลประโยชน์ (mutual benefit) ร่วมกัน รวมทั้งร่วมกันรังสรรค์และเลือกสรรกิจกรรม (show activities) ที่จะส่งผลต่อความสุขของชุมชน/สังคม

นอกจากนี้ยังมีองค์ประกอบอื่นอีก เช่น วิธีคิดของคนในชุมชน/สังคม ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ตลอดจนการได้รับการสร้างความสุขจากปรีบทรอบข้างของชุมชน/สังคมอีกด้วย การได้รับความสนใจและตระหนักจากภาครัฐและภาคเอกชน (public sector and private sector) ในการบริหารจัดการต่าง ๆ ตลอดจนมีวิธีการในการดำเนินการที่ตั้งอยู่บนหลักของ “ธรรมาภิบาล” (good governance) ก็จะช่วยส่งเสริมให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้

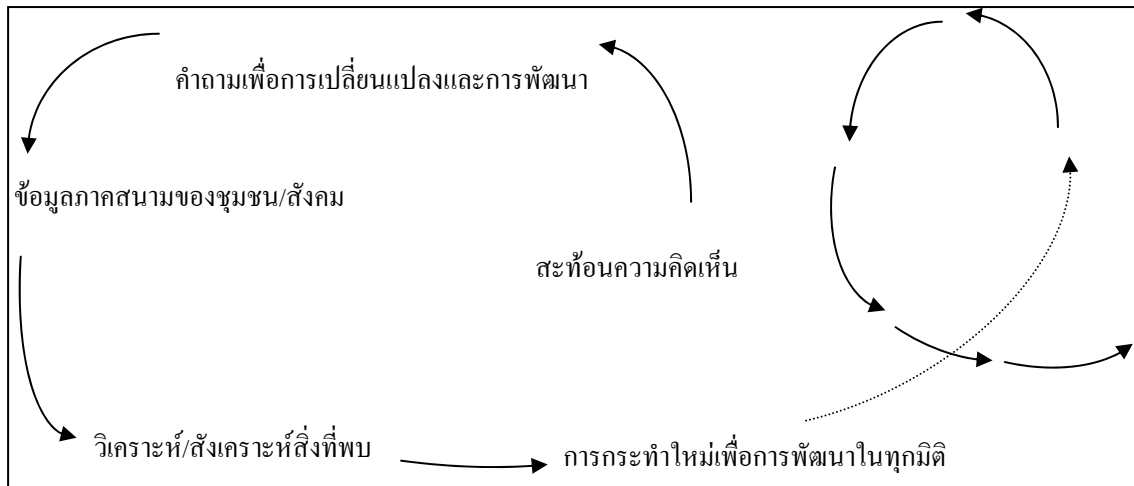
แนวทางการศึกษาแบบ PAR: กระบวนการชี้ทางบรรเทาทุกข์ซึ่งสุขเกษมศานต์

ชุมชน/สังคมเข้มแข็งถือว่าเป็นปรഥัคตั้จะแห่งความจริงของการพัฒนา แนวทาง

การศึกษา ของ PAR นั้นเป็นการอิงฐานคติแห่งการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน/สังคมนั้น ๆ หรือที่เรียกว่า People Participation Action Research (PPAR) เน้นให้ประชาคม เป็นผู้กำหนดทิศทางแห่งความผาสุก ปิติสุขของชุมชน โดยใช้วงจรการทำงานแบบระยะยาว (long-term cycle) โดยเริ่มจาก

1. การระบุปัญหาที่จะแก้ไข ซึ่งเน้นปัญหาทุกอย่างที่เกิดขึ้น เป็นปัจจัยเชิงสาเหตุ (causes factors) รวมทั้งวิเคราะห์ข้อจำกัดต่าง ๆ จากสภาพแวดล้อมและแนวปฏิบัติที่ตรงกับปัญหาของชุมชน/สังคมนั้น ๆ
2. กำหนดสภาพประสพการณ์ที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลง โดยมีการวางแผนที่เป็นเบื้องต้น (short term) ระยะกลาง (middle term) และการวางแผนระยะยาว (long term)
3. การปฏิบัติการในพื้นที่เป้าหมาย (Focus area)
4. ประเมินการเปลี่ยนแปลงและการนำไปใช้ (evaluation and implementation)
5. วิเคราะห์ผลและสร้างเสริมการดำเนินการอย่างมีระบบ ตลอดจนเผยแพร่การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของชุมชน/สังคม (Walton, & Gaffney, 1991)

จะเห็นได้ว่า เป้าหมาย (Focus area) ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งจะถูกจัดวางความเข้มของปัญหา (Problem Degree) ซึ่งสามารถจะช่วยการหาแนวทางแก้ปัญหานี้โดยยึดถือ “การตกผลึกทางความคิด” (ideological crystallization) แห่งการรวมกลุ่มของชุมชน/สังคม ดังจะเห็นได้จากแผนภูมิข้างล่าง

ภาพ 1 การตกผลึกทางความคิด

PAR ซึ่งทางบรรเทาทุกข์ซึ่งสุขเกษมสันต์ของชุมชน/สังคมน้อย่างไร ยังเป็นคำถามที่ยังต้องการคำตอบ โดยเฉพาะชุมชน/สังคมที่กำลังพัฒนาในทุก ๆ มิติ ฉะนั้นการกระทำแห่ง PAR จึงต้องอาศัยเอาอิงฐานคิดแห่งการวิจัยหลายอย่าง เพื่อที่จะก่อให้เกิดผลดีมากที่สุด ผลดีนั้นมีดังนี้

1. ทำให้มีโอกาสนในการเพิ่มนวัตกรรมและเพิ่มเติมสิ่งใหม่ ๆ ด้วยเหตุที่ PAR สะท้อนคุณค่าในกระบวนการเปลี่ยนแปลงของชุมชน/สังคม
2. ทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างนักวิจัยที่เข้ามาหาแนวทางแห่งการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่และกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (ผู้คนในชุมชน/สังคม) มากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับหลักความจริงที่ว่า “ไม่มีใครที่อยากเห็นชุมชน/สังคมของตนเองอ่อนแอ ทุกคนต้องการเห็นความเจริญงอกงามและยั่งยืนเป็นที่สุด
3. ทำให้เกิดการสร้างนวัตกรรมทางด้านข้อมูลความรู้ มีการค้นพบถึงการแก้ปัญหาอย่างแท้จริง ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการมีส่วนร่วมเพื่อการสร้างความรู้ ข้อมูลความรู้ และองค์ความรู้ในการพัฒนา

ถึงแม้ว่า PAR จะมีจุดเด่นที่กล่าวมาแล้ว แต่ผู้อ่านอย่างพึงได้เชื่อตามผู้เขียนจนกว่าจะได้ลงมือปฏิบัติ (theory to action) ตามจริตของตนเอง เพราะพื้นที่ (area) ของชุมชน/สังคมแต่ละที่จะมีความแตกต่าง ทั้งนี้โดยภาพรวมแล้ว ถือได้ว่า PAR ยังมีความศักดิ์สิทธิ์ในการพัฒนาอยู่

ฐานคิดแห่ง PAR: ฐานคิดเพื่อการพัฒนา

Deshler, and Ewert (1995) ได้นำเสนอฐานคิดเกี่ยวกับ PAR เพื่อพัฒนาชุมชน/สังคมดังนี้

1. การมีค่านิยมร่วม ได้แก่ การสร้างข้อความรู้บนพื้นฐานแห่งความเป็นประชาธิปไตย ผลประโยชน์ที่ได้เกิดจากการสร้างกระบวนการหาความรู้ซึ่งจะต้องอยู่บนพื้นฐานของความยุติธรรม รวมทั้งจะต้องมีการพิจารณาถึงนิเวศวิทยาที่มีผลต่อธรรมชาติและสังคม นอกจากนี้ต้องมีการยอมรับในเสียงวิพากษ์วิจารณ์ (reflection) เพื่อมาประกอบการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ซึ่งกันและกัน ซึ่งจะเป็นการสร้างค่านิยมร่วมโดยปราศจากความรุนแรง

2. ความผูกพันในการทำงานเพื่อการกระทำสิ่งต่าง ๆ ในการพัฒนาแต่ยังคงดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมของชุมชน/สังคม

3. การมีส่วนร่วม ถือว่าเป็นฐานคติที่ **“สร้างความเป็น PAR”** มากที่สุด ตั้งแต่ทุกคนมีส่วนร่วมในการเลือกวิถี และแสวงหาวิธีการ ปัญหา ตรวจสอบ วิเคราะห์ สังเคราะห์ หาข้อสรุปเพื่อการตัดสินใจ

4. การเรียนรู้เกี่ยวกับการวิจัยเป็นการเชื่อมโยงการปฏิบัติและการสะท้อนความคิดเข้าด้วยกัน (spiral-learning movement)

5. ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นของ PAR เน้นการดำรงไว้ ซึ่งอัตลักษณ์และความเข้มแข็งของชุมชนเป็นหลัก

PAR: เงื่อนไขและความสำเร็จของการพัฒนา

โลกทัศน์ ชีวิตทัศน์ รวมทั้งจินตทัศน์ของ ผู้คนในชุมชน/สังคม ถือว่าเป็นสิ่งที่มี

“ความหมาย” (be meaningful) อย่างยิ่งต่อการปรับเปลี่ยนและการ **“ส่งผ่าน”** (transformation) ให้ชุมชน/สังคมดีขึ้น แต่ทั้งนี้เงื่อนไขของความสำเร็จ ผู้เขียนขอฉายภาพดังนี้

1. การที่ชุมชน/สังคมนั้น ๆ มีการยอมรับถึงสภาพที่จะต้องปรับเปลี่ยน หรือเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม รวมทั้งพลังร่วม (synergy) ในการสนับสนุน ซึ่งรวมถึงพลังกาย พลังใจ พลังสติปัญญา ยังถึงการ **“เสียสละ”** สิ่งที่มีคุณค่าส่วนตัวเพื่อสร้างคุณค่าส่วนรวม

2. การถ่ายทอดประสบการณ์ ความรู้ ข้อความรู้ องค์ความรู้จากนักปฏิบัติ (practitioners) และ **“ผู้คน”** อื่น ๆ (outsiders) ไปสู่ประชาคมในชุมชน/สังคม

3. ถึงแม้ว่าจะเกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชน/สังคมขึ้นต้องคำนึงถึงอัตลักษณ์ วัฒนธรรม

ร่วมทั้งร่องรอยแห่งวัฒนธรรม และขนบอันดีของชุมชน/สังคมด้วย

4. ภาษาแห่งท้องถิ่นของชุมชน/สังคม ถือว่าเป็นสิ่งที่ควรตระหนัก ทั้งนี้จะต้องมีการศึกษาภาษาที่ใช้ในท้องถิ่นชุมชนนั้น ๆ เพื่อที่จะลดปัญหาของการสื่อสาร เพราะ **“การสื่อสาร ทำให้มนุษย์เข้าใจกันดียิ่งขึ้น”**

5. อย่างสร้างวิธีการ **“เปรียบเทียบ”** (comparison) ให้สร้าง **“วิธีการเทียบเคียง”** (juxtaposition) เพื่อที่จะทำให้ชุมชน/สังคม ไม่เกิดการเปรียบเทียบว่า **“ด้อยกว่าหรือดีกว่า”** พยายามสร้างโอกาสในการปรับปรุง (opportunity of improvement) ให้มากที่สุด

นี่เป็นเพียงเงื่อนไขบางส่วนของ PAR ที่จะนำพาชุมชน/สังคม ให้มีความปกติสุขและสถาพร การเข้าใจใน **“ผู้คน”** ตลอดจนถึงอัตลักษณ์ของชุมชน/สังคมนั้น ๆ ย่อมเกิดความปลอดภัย สมานฉันท์และเป็นพลังศรัทธาของการพัฒนาโดยสิ้นเชิง

PAR : ก้าวสู่สังคมประชาธิปไตย

จากกระบวนการกลุ่มต่าง ๆ ที่อยู่บนพื้นฐานความเป็นประชาธิปไตย การแบ่งส่วนความรับผิดชอบ ตลอดจนการออกแบบเพื่อการอภิวัฒน์ชุมชน/สังคม ให้ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงและการไหลบ่าของสังคมข้อมูลข่าวสาร ความสั่นคลอนของอัตลักษณ์แห่งชุมชน วัฒนธรรมที่ดี ๆ คงไม่ถูกพลัดพรากไปจากถิ่นเดิม

ด้วยเหตุที่ PAR สร้างความเป็นหุ้นส่วน (Partnership) ระหว่างคนในท้องถิ่นและคนภายนอกโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น การเสริมสร้างสถานะที่เห็นพ้องต้องกัน (consensus) ลดความขัดแย้ง จัดเรียงลำดับความสำคัญของปัญหาและเสนอแนะวิธีการ

รวมทั้งแนวทางแก้ไขที่สำคัญ ล้วนเป็น “กุศล” ที่
เกิดจากวิธีการตัดสินใจร่วมกัน และการสร้าง
“กรรมร่วม” (Collective Khamma) ที่ดีทั้งสิ้น
เมื่อคนในชุมชน/สังคม ได้ให้
ความสำคัญต่อแนวทางการศึกษาแบบ PAR มาก

ขึ้น ผู้เขียนมั่นใจว่า ความเป็นสังคมประชาธิปไตย
ชุมชนแห่งนักปราชญ์ (scholar) คงเกิดขึ้น และ
เกิดความผาสุกแบบยั่งยืนมาสู่ชุมชนได้เป็นอย่างดี
ดี ทั้งนี้ก็จะยังความสงบสันติร่มเย็นของสังคม
ประเทศไทยโดยรวม

เอกสารอ้างอิง

- Argyris, C. & Schon, D. A. (1991). Participatory Action Research and Action Science Compared: A Commentary, in W. F. Whyte (ed.). *Participatory Action Research*. Newbury Park, California: SAGE Publications.
- Deshler, D. & Ewert, M. (1995). *Participatory action research: Traditions and major assumptions*. New York: Ithaca.
- Smith, S. E. (1997). “Participatory Action Research with Global Context” in S. E. Smith, D. G. Willms, and N. A. Johnson (ed.). *Nurtured by Knowledge: Learning to Do Participatory Action-Research*. New York: The Apex Press.
- Walton, R. E. & Gaffney, M. E. (1991). “Research action and participation: The merchant shipping case,” in W. F. Whyte (ed.). *Participatory Action Research*. Newbury Park, California: SAGE Publications.